

Defensa, pragmatisme o menysteniment: actituds d'alguns autors catalans del segle XVII envers la llengua catalana*

Xavier Baró i Queralt

Introducció

Presentem al VIè Congrés d'Història Moderna de Catalunya una sèrie de recerques i reflexions al voltant d'un tema que, sens dubte, posa en evidència la diversitat cultural de la Catalunya del segle XVII. Pel que respecta a l'àmbit de la llengua i la cultura escrita, hem volgut centrarnos en l'estudi de les diverses actituds que alguns autors (literats, historiadors o religiosos) catalans del segle XVII tingueren en relació amb l'ús i la categoria social de la llengua catalana. És interessant destacar que el tema de la llengua aflora de manera reiterada en els textos dels autors catalans siscentistes. Així, sobretot en les introduccions de les seves obres (siguin llibres d'història, tractats de dret, obres religioses o literàries) és freqüent trobar reflexions i argumentacions sobre quina llengua s'ha triat en el moment de redactar i donar a la impremta l'obra. En aquest sentit, i a manera d'introducció, podem afirmar que ens trobem davant de tres actituds ben diferenciades: la defensa airosa del català (entesa com a llengua pròpia del Principat), el pragmatisme (es tria la llengua en funció del receptor i de la major difusió del text) o bé el

---

* Aquest treball forma part de la investigació sobre la historiografia barroca europea que estic realitzant amb la cobertura de dos grups de recerca: "Història i política a l'Època Barroca (1580-1684) en l'àmbit mediterrani" (Ref. SGR2005/00281) i "Representación del pasado y declive de Monarquía Hispánica durante el Siglo XVII: construcción de la(s) memoria(s) y utilización política de las imágenes" (Ref. HUM2005-06737/HIST).

menysteniment, o sia l'actitud de refús de la pròpia llengua i la defensa acarnissada de la llengua castellana. No cal dir, però, que els diferents esdeveniments polítics que es visqueren en la Catalunya barroca, especialment els conflictes armats de la Guerra dels Segadors i la Guerra de Successió, marcaren de manera indefectible el posicionament dels autors catalans en referència a la qüestió lingüística. D'altra banda, aquest text, fruit en bona part de la recerca duta a terme en la meua tesi doctoral,¹ es conclou amb una sèrie de reflexions sobre la vigència del concepte de "Decadència" en referència a la qüestió literària i historiogràfica del segle del Barroc.

En quina llengua s'escriu en la Catalunya del Barroc?

Per tal de poder reflexionar sobre els usos lingüístics dels autors catalans del Barroc, evidentment cal saber en quina llengua escrigueren les seves obres. Presentem a continuació un llistat genèric de les principals obres del període, amb la intenció que serveixi per a la millor contextualització i comprensió de l'època². S'hi han afegit les obres del mallorquí Ferrando de la Càrcel, del valencià Joan Baptista Coratjà (un dels primers receptors del cartesianisme en la Corona d'Aragó) i de Pierre de Marca, ja que sabem de la seva difusió en el Principat. El nostre objectiu és per posar de manifest la diversitat de textos (històrics, literaris, polítics, religiosos, científics i d'altres temàtiques) que van veure la llum al llarg d'aquella centúria³, amb la intenció de poder calibrar, entre altres coses, els períodes més fructífers (salta a la vista la data de 1640). A més, sense tractar-se d'una llista exhaustiva (que per altra banda no tindria massa sentit), pretén posar de manifest que resulta anacrònic seguir parlant

---

1. *La historiografia catalana en el segle del Barroc (1585-1709)*, Abadia de Montserrat, Barcelona, 2009.

2. Ens hem centrat únicament en els textos publicats, deixant de banda (tret d'algunes excepcions notòries) els manuscrits. Sobre aquesta qüestió, vegeu: Fernando BOUZA. *Corre manuscrito. Una historia cultural del Siglo de Oro*, Marcial Pons, Madrid, 2001.

3. Per a l'elaboració de la llista, hem optat per un marc cronològic més extens que el segle XVII en sentit estricte, de manera que hem volgut abastar tot el Barroc català, des de les darreries del segle XVI fins a inicis del XVIII.

d'un segle estèril, ja sigui per la qualitat d'alguna de les seves aportacions com pel valor testimonial que totes elles tenen, ja que ens ajuden en gran mesura a conèixer el context en què van veure la llum, fonamental per a un major coneixement del segle XVII català. La nostra proposta té en compte bàsicament l'aportació de les obres històriques i literàries ja que, tal com hem dit, en el segle XVII la frontera entre l'obra històrica, el pamflet polític i la literària és molt fràgil.⁴ Tal i com ha apuntat Eulàlia Duran per a la literatura catalana del XVIII, "caldría precisar també el significat del mot *literatura* (...), que és diferent del concepte d'avui equivalent a literatura de creació. Per als intel·lectuals del Setcents, literatura equivalia simplement a tota mena d'escrius científics, literaris o erudits".⁵

Per últim, recordem-ho un cop més, només el càrrec d'historiògraf pertanyia a l'àmbit professional, de manera que sempre resulta anacrònic pensar en historiadors *stricto sensu*.

Heus ací la llista:

1. 1573- Joan Pujol, *Lepant*
2. 1585- Antoni Viladamor, *Primera part de la Història general de Catalunya*
3. 1586- Francesc Comte, *Il·lustracions dels comtats de Rosselló, Cerdanya i Conflent*
4. 1588- Francesc Calça, *De Catalonia Liber primus*
5. 1589- Dionís Jorba, *Descripción de las excelencias de la muy insigne (...) Barcelona*
6. 1597- Jeroni Taix, *Llibre dels Miracles de Nostra Senyora del Roser*

---

4. Cf. María de los Ángeles PÉREZ SAMPER, "Política y literatura: sueños y realidades en la España del Siglo de Oro" a *Estudis. Revista de historia moderna*, 29 (2003), p. 231-253. En aquest sentit, és interessant recordar la defensa que Luprecio Leonardo de Argensola féu del seu germà Bartolomé, que fou criticat per haver utilitzat massa recursos literaris. Així, en la nota introductòria de la *Conquista de las Islas Malucas* (1609) llegim: "Ni perdonan el estilo diciendo, que está lleno de translaciones y metáforas, mas de Poeta q(ue) de Historiador. No consideran que estos terminos son confines, y no distantes". Bartolomé LEONARDO DE ARGENSOLA, *Conquista de las Islas Malucas*, Alonso Martín, Madrid, 1609, p. 10 (existeix reedició recent a càrrec d'Ediciones Polifemo, Madrid, 1992).

5. Eulàlia DURAN, "Pòrtic" a, Mireia CAMPABADAL I BERTRAN. *El pensament i l'activitat literària del Setcents català. Vol. I: Ideologia il·lustrada*, Edicions de la Universitat de Barcelona, Barcelona, 2004, p. 19.

7. 1599- Francesc Diago, *Historia de la Provincia de Aragón de la Orden de Predicadores*
8. 1600- Pere Gil, *Libre primer de la Història Cathalana en lo qual se tracta de història o descripció natural, ço és de cosas naturals de Cathalunya*
9. 1602-Onofre Manescal, *Sermó vulgarment anomenat del Sereníssim Senyor Don Jaume II*
10. 1603- Francesc Diago, *Historia de los victoriosísimos condes de Barcelona*
11. 1604- Miquel Mates, *La devota peregrinació de la Terra Santa*
12. 1606- Anònim, *Cobles noves en llahor de la Vnio, y dels beneficis y profits que ella ha aportats en Cathalunya, compostes per vn soldad de la Vnio*
13. 1609- Jeroni Pujades, *Crònica Universal del Principat de Catalunya*
14. 1610- Joaquim de Setantí, *Frutos de la Historia*
15. 1611- Onofre Menescal, *Apologética disputa*
16. 1614- Joaquim de Setantí, *Centellas de Varios Conceptos con los Auisos de Amigo*
17. 1616- Francesc de Gilabert, *Discurso sobre la calidad del Principado de Cataluña y inclinación de sus habitantes con el gobierno que parece han de menester*
18. 1617- Miquel Agustí, *Libre dels secrets d'Agricultura*
19. 1619- Jaume Ramon Vila, pròleg a la *Crònica de Jaume I*
20. 1620- Narcís Peralta, *Memorial en favor de la ordinación hecha por la ciudad de Barcelona*
21. 1622- Felip Vinyes, *Memorial dels fonaments y motius ab los quals se prova his justifica que la nominació y deputació de Lloctinent General per a exercir jurisdicció en lo Principat de Cathalunya, Comtats de Rosselló y Cerdanya no té lloch abans de haver jurat sa Magestat en la Ciutat de Barcelona*
22. 1623- Francesc de Montcada, *Expedición de los catalanes y aragoneses contra turcos y griegos*
23. 1625- Miquel Ferrand de Càrcel, *Tractat dels vicis y mals costums de la present temporada*
24. 1626- Francesc Martorell i de Luna, *Historia de Tortosa y del cingulo de la Virgen María*
25. Dècada de 1620- Poemes del Rector de Vallfogona
26. Dècada de 1620/30- Esteve de Corbera, pròleg de l'edició manuscrita de la *Cataluña Ilustrada*
27. Dècada de 1620- Anònim, *Viatge a l'infern d'en Pere Porter*

28. 1627- Reginald Poch, *Compendio de la vida, muerte y milagros de los dos gloriosos labradores, San Galderique de Canigon, San Isidro de Madrid*
29. 1628- Andreu Bosc, *Summari, Índex o Epítome dels admirables Títols d'Honor de Catalunya, Rosselló i Cerdanya*
30. 1628- Dídac de Rocabertí, *Epítome històric de diez romances, con las maravillas del Parnaso*
31. 1629- Esteve de Corbera, *Vida y hechos maravillosos de doña María de Cervellón*
32. Dècada de 1620, Pujades, *Dietari*
33. 1630- Antonio Vicente Doménech, *Historia general de los santos y varones ilvstres en santidad del Principado de Catalvña*
34. 1632- Lluís de Paguera, *Práctica, forma y stil de celebrar corts generals en Catalunya y materias incidents en aquellas, dividida en tres parts*
35. 1636- Alexandre Ros (amb el pseudònim de Juan Gómez Adrín), *Memorial en defensa de la lengua castellana para que se predique en ella en Cataluña*
36. 1636- Dídac Cisteller, *Memorial en defensa de la lengua catalana para que se predique en ella en Cataluña*
37. 1640- Gaspar Sala, *Proclamación Católica a la Majestad Piadosa de Filipe el Grande*
38. 1640- Francesc Martí Viladamor, *Noticia Universal de Cataluña*
39. 1640- Gaspar Sala, *Secrets públics. Pedra de toc de les intencions de l'enemic, i llum de la veritat*
40. 1640- Pierre de Marca, *Histoire de Bearn*
41. Dècada de 1640, Francisco Manuel de Melo, *Historia de los movimientos, separación y guerra de Cataluña en tiempos de Felipe IV*
42. Dècada de 1640, Pasqual de Panno, *Motines de Cataluña*
43. Dècada de 1640, Ànònim, *Crònica exemplaria*
44. Dècada de 1640, Anònim, *Dietari o memòria de moltes coses que sucehiren en la present ciutat y Principat de Cathalunya comensant dels primers dies de l'any 1641 en avant*
45. 1641- Francesc Martí Viladamor, *Cataluña en Francia, Castilla sin Cataluña, y Francia contra Castilla. Panegírico glorioso al christianíssimo monarca Luis XIII*
46. 1641- Francsc Martí Viladamor, *Avisos del castellano fingido*
47. 1641- Josep Sarroca, *Política del comte d'Olivares. Contrapolítica de Cathaluña y Barcelona. Contraverí al verí que perdia lo Principat català*
48. 1641- Gaspar Sala, *Lágrimas catalanas al entierro, y obsequias del Illustre Diputado Eclesiástico de Cataluña Pablo Claris*

49. 1641- Francesc Fontanella, *Occident, eclipse, obscuredat, funeral. Aurora, claredat. Belleza, gloriosa, al sol, lluna y estela radiant de la esfera, del epicicle, del firmament de Cathalunya. Panegírica alabança (...) de (...) Pau Claris*
50. 1641- Anònim, *Comparació de Cathalunya ab Troya*
51. 1641-Anònim, *Dècima a Pau Claris*
52. 1642- José Pellicer de Ossau y Tovar, *Idea del principado de Cataluña*
53. 1642- Anònim, *Relación muy verdadera de las trayciones y crueldades con que el Conde de San Guin y sus soldados entraron y saquearon la villa de Arnes*
54. 1642-Francesc de Montcada, *Vida de Boeçio*
55. 1642-1643- Francesc Fontanella, *Tragicomèdia d'Amor, Firmesa i Porfia*
56. 1643- Fr. Josep de Jesús Maria, *Sermó predicat en lo aniversari (...) per les ànimes (...) d'aquells que en armes, lletres, virtut i zel de la pàtria foren exemple d'estranyes nacions...*
57. 1643-Francesc Fornés, *La Catalana Verdad, contra la emulaci6n. Cataluña electora según su derecho...*
58. Dècada de 1640, poemes de Fontanella
59. 1644- Francesc-Martí Viladamor, *Praesidium inexpugnabile Principatus Cataloniae*
60. 1644- Josep Elies Estrugós, *Fènix català*
61. 1646- Gabriel Rius, *Cristal de la verdad, espejo de Cataluña*
62. 1657- Narcís Camós, *Jardín de María*
63. 1666- Francesc Marés, *Història i miracles de la sagrada imatge de Nostra Senyora de Núria*
64. 1668- Josep Blanch, *Matalàs de tota llana*
65. Dècada de 1660-Josep Blanch, *Arxiopiscopologi de Tarragona*
66. Dècada de 1660- Miquel Parets, *Dietari*
67. 1673- Magí Cases, *Desenganys de l'Apocalipsis*
68. 1673- Joan Fàbrega de Cererols, *Llibre de coses que han succeït a Catalunya*
69. 1674- Domènec de Moradell, *Compendio de los preludeos del arte militar*⁶
70. 1677- Jaume de Cortada, *Bosquejo breve y epítome de las glorias consagradas a la Magestad del Catholico Monarca Carlos II (que*

---

6. Traducció castellana de Jacint Ayom (Moya?); la primera edició catalana és del 1640.

- Dios guarde) Rey, y Señor nuestro, por aver llamado al peso de su Gobierno al Serenissimo señor Don Ivan de Austria su ermano*
71. 1677- Serapi Berart, *Segunda parte de las fiestas que hizo Barcelona en significación del jubilo que tiene por haber llamado el rey Nuestro Señor Don Carlos Segundo (que Dios guarde) al Serenissimo Señor Principe don Juan de Austria para Primer Mynistro de su gobierno*
72. 1677 Anònim, *Recopilacio y brev relacio de las moltas, y exemplars festas, y demostracions de regozijo qve en la insigne, y lleal Ciutat de Barcelona (...) son fetas per com (...) Don Carlos Segon havia elegit per son Primer Mynistre al Serenissim Senyor Don Ivan de de Austria son Germà. Escritas y dedicadas al cvrios lector en dos romanso per vna ploma cathalana*
73. 1678- Esteve de Corbera, *Cataluña Illustrada*
74. 1681- Josep Romaguera, *Atheneo de grandesa sobre eminencias cultas, catalana facúndia, ab emblemas il·lustrada*
75. 1681 Narcís Feliu de la Penya, *Político discurso*
76. 1683- Narcís Feliu de la Penya i Martí Piles, *Fénix de Cataluña*
77. 1683- Joan Lacavalleria, *Bibliotheca Musarum*
78. 1683-1687- Josep de Montfar, *Diario*
79. 1685- Manuel Marcillo, *Crisi de Cataluña, hecha por las naciones estrangeras*
80. 1686- Josep Romaguera, *Panegyrico en accion de gracias a la Divina Magestad, por el singular fauor de auer restituído à la perfecta salud à Nuestro Catolico Monarca Carlos II (que Dios guarde)*
81. 1687- Anònim, *Relació dels motius per los quals nos castiga la Divina Iusticia...*
82. 1688- Pierre de Marca, *Marca Hispanica sive limes hispanicus*
83. Dècada de 1680- Jeroni del Real, *Crònica*
84. 1690- Joan Baptista Coratjà, *Avisos del Parnaso*
85. 1696- Joan Lacavalleria, *Gazophylacium Catalano-Latinum*
86. 1699- Josep Plens, *Catecisme pastoral de plàtiques doctrinals i espirituals per tots los diumenges de l'any*
87. Inicis del segle XVIII- Poemes de Joan de Gualbes i Copons
88. 1701- Acadèmia dels Desconfiats, *Nenias Reales y lágrimas obsequiosas que a la immortal memoria del gran Carlos II...*
89. 1701- Joan Àngel Serra, *Llibre dels miracles de Nostra Senyora del Carme*
90. 1703- *La Armonia del Parnàs més numerosa en las poesias varias del atlant del cel poetic lo Dr. Vicent Garcia*
91. 1703- Narcís Julià, *Parnàs Català*

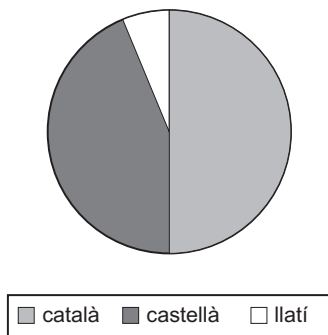
92. 1704- Francesc Baucells, *Font mística y sagrada del Paradís de la Iglésia*

93. 1706- Josep Queralt, *Vida del príncipe de Viana D. Carlos*

94. 1709- Narcís Feliu de la Penya, *Anales de Cataluña*

Així doncs, d'un conjunt de 94 obres estudiades, 47 són escrites en català, 41 en castellà i 6 en llatí. Per tant, tenim un 50% d'obres en català, un 43.61% en castellà i un testimonial 6.38% en llatí. Així, i com a conclusió precipitada, podem afirmarconcloure que, si bé la introducció de la llengua castellana és un fet notori, el català seguí sent un referent cultural inexcusable al llarg de l'Època Moderna.⁷

Llengües utilitzades (1573-1709)

Algunes reflexions sobre l'ús de la llengua catalana en temps del barroc

En aquest punt no pretenem dur a terme un estudi de la història de la llengua catalana en el segle XVII, ni tampoc d'estudiar el denominat

7. Aquestes dades, però, contrasten amb la feblesa del català en el cultiu de les disciplines científicotècniques. Vegeu al respecte: August RAFANELL, "La llengua: els límits de la castellanització", a Eva SERRA I PUIG, Xavier TORRES I SANS, dirs., *Història, política, societat i cultura dels Països Catalans*, vol. 4, Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1997, p. 241.

“conflicte” entre català i castellà en l'Època Moderna. Es tracta de veure com la llengua és valorada per alguns autors del segle XVII per tal de justificar una sèrie de privilegis i un tracte específic per part de la Monarquia Hispànica.

Precisament per això val la pena tenir present, segons el nostre punt de vista, una sèrie de qüestions preliminars, a saber: cal fugir, segons la meua opinió, del debat polític presentista i centrar-se, fins al punt en què sigui possible, en la consulta de les fonts, sense fer-ne lectures presentistes, anacròniques o polititzades. Dit això, cal tenir present, com ja és ben sabut, que els termes que utilitzem en l'actualitat no tenien el mateix sentit en l'Època Moderna. En aquest sentit, la relació entre l'estudi de la història i el de la semàntica pot ajudar a (re)plantejar temes i qüestions que a primera vista serien tan clars com inexactes.⁸ Conceptes com “pàtria”, “nació” o “país” han variat el seu significat, així com les diverses nominacions que rep el terme “Catalunya” al llarg de l'Època Moderna.⁹ Així, per posar un exemple de l'època (1696), Joan Lacavalleria defineix el mot “Catalunya” com a “provincia en Espanya”, de manera que “català” és “qui és de Catalunya”.¹⁰

Per últim, és important tornar a recordar que la idea de “nació” en el sentit que es dóna avui en dia, no neix fins després de la Revolució Francesa.¹¹ Fetes aquestes dues observacions preliminars, sembla evident per bona part de la historiografia actual que Catalunya tenia uns índexs d'alfabetització minsos, com la resta de territoris europeus de

---

8. Cfr. Régine ROBIN, *Histoire et linguistique*, Armand Colin, París, 1973.

9. Vegeu: Montserrat BAJET, Elisabet MERCADÉ, “Diverses nominacions per a Catalunya en el Dietari del Antich Consell Barceloní: 1576-1585 i 1668-1677” a *Pedralbes. Revista d'Història Moderna*, 9 (1989), p. 201-215; Duran, “Patriotisme i mil·lenarisme al segle XVI” a *Recerques*, 32 (1995), p. 7-18. D'altra banda, cal tenir present: Xavier GIL PUJOL, “Un rey, una fe, muchas naciones. Patria y nación en la España de los siglos XVI-XVII” a: Antonio ÁLVAREZ-OSSORIO ALVARIÑO, Bernardo J. GARCÍA GARCÍA, eds., *La Monarquía de las naciones: Patria, nación y naturaleza en la Monarquía de España*, Fundación Carlos de Amberes, Madrid, 2004, p. 39-76.

10. Joan LACAVALLERIA, *Gazophylacium catalano-latinum*, Antoni Lacavalleria, Barcelona, 1696, p. 147.

11. Lacavalleria (p. 756) posa com a exemple de “nació” la “nació espanyola”, o sigui “los espanyols de nació”.

l'època¹² i que el castellà només era conegut per alguns sectors de la noblesa i l'alt clergat català.¹³ El català, al llarg de l'Època Moderna, no té només com a "rival" la llengua castellana, sinó que també ha de "compatir", en altres registres, amb el llatí o l'italià.¹⁴ D'altra banda, el castellà és considerat un idioma de major difusió que el català.

Com s'enfrontaren els autors catalans a la tria de llengua?

Aquests fets que hem comentat foren assumits de diferent manera pels autors del Barroc. En aquest sentit, la polèmica més coneguda fa referència a quina havia de ser la llengua utilitzada en la difusió de la fe catòlica. De fet, fou un dels afers principals dels concilis provincials eclesiàstics de Tarragona entre els anys 1635-1636 i 1636-1637. El tema, però, se seguí tractant posteriorment i aparegueren obres escrites sobre la qüestió. Mentre Alexandre Ros optà per la defensa acarissada del castellà,

Cáusame admiración que hagan tan ignorante, con tan rigurosa generalidad, del Castellano en este Principado, donde todos los libros que se imprimen son en esta lengua. Las freqüentes impresiones, más continuas que en ninguna parte de España, agotadas por el séquito de los libros, ¿no es argumento evidente que se lee mucho en Castellano y que se entiende? (...) ¿Dónde se imprimen más Tomos de Comedias que en Cataluña, y se rozan no sólo de los Críticos, sino del vulgo, hallándose más en las almoadillas de las damas, que en las librerías de los Doctos? Luego entienden las lenguas las mugeres aun en elevada oración, y en lo pomposo del verso (...). Los oficiales entienden a los Castellanos, quando mercan algo en sus tiendas; y no dudo que si les dizen alguna

---

12. Cfr. Armando PETRUCCI, ed., *Libros, editores y público en la Europa Moderna*, Edicions Alfons el Magnànim, València, 1990; Manuel PEÑA, *Cataluña en el Renacimiento: libros y lenguas*, Milenio, Lleida, 1996.

13. Cfr. J.M NADAL, "El català en els segles XVI i XVII" a *L'Avenç*, 100 (1987), p. 24-30; Mila SEGARRA, "El conflicte lingüístic català-castellà als segles XVI i XVII" a *Història de la cultura catalana*. Vol II. Barcelona 1997, pp.169-192; PEÑA, *El Laberinto de los libros: historia cultural de la Barcelona del Quinientos*, Fundación Germán Sánchez Ruipérez-Piramide, Madrid, 1997.

14. Antoni SIMON I TARRÉS, *Els orígens ideològics de la revolució catalana de 1640*, Abadia de Montserrat, Barcelona, 1999, p. 101 i ss.

injuria, se indignan, que es señal que entienden comúnmente los plebeyos esta lengua.¹⁵

d'altres autors optaren per la defensa exaltada del català, com Dídac Cisteller en la seva resposta a Alexandre Ros. Cisteller defensava l'ús del català en la prèdica religiosa argumentant que el castellà era prou desconegut al Principat, amb excepció feta de Barcelona:

Piensa (...) el doctor Adrín que (...) si San Pablo en Corinto, donde sola una lengua se hablava, predicava en muchas por la variedad de gentes que a ella, como emporio, acudían, en las de Cataluña se ha de predicar en Castellano por el trato que con los castellanos tienen. Este argumento flaquea por mil partes. Primo, porque si algo provasse, provaría solamente que en Barcelona, escala de Italia y emporio de Naciones estrangeras, se avía de predicar en castellano. Pero ¿cómo lo prueba de Tortosa, Girona, Lérida, que a todo tirar sólo ven dos o tres días, y bien de passo, algún castellano? ¿Qué será de Manresa, Solsona, Vique y Urgel, que si ven algún castellano es por milagro? (...) Lo que veo es que siempre toma a bulto las Ciudades de Cataluña sin señalarlas, porque sabe, quitada Barcelona, en ninguna de las demás poder llamarse común el castellano. Luego todo el pleyto es por sola Barcelona, y aun en ésta la plebe, que es la mayor parte, no la entiende, como los barrios de los Arrabales, la parroquia entera de San Pedro (pues en ella se predica en Catalán por juzgarse no se percibe el castellano), mucha parte de la parroquia de Santa María de Pescadores y Hortelanos, y assí de las demás, de que no cabe poca parte a la misma Catedral en la qual santíssimamente el Señor Obispo que meritíssimamente preside oyen ella, haz e se prediquen en Catalán los Sermones que Su Ilma. Reparte.¹⁶

En síntesi, es pot copsar que el debat pivotava al voltant de tres qüestions fonamentals: el grau de difusió a Catalunya d'una o altra llengua, la valoració de la capacitat expressiva d'aquestes llengües i el tema de la vinculació de la llengua castellana al poder polític (com se sap, el castellà havia esdevingut la llengua de la monarquia).¹⁷

L'exaltació del català és duta a terme també per Andreu Bosc, que el 1628 ja es lamenta del desnivell que s'aprecia envers la castellana:

---

15. Juan GÓMEZ ADRÍN, (Pseudònim d'Alexandre Ros), *Memorial en defensa de la lengua castellana para que se predique en ella en Cataluña* (1636?): "esta lengua [la castellana] substancialmente es una en toda España, aunque tiene diferencias accidentales en diversas provincias".

16. Dídac CISTELLER, *Memorial en defensa de la lengua catalana para que se predique en ella en Cataluña*, Gabriel Roberto, Tarragona, 1636.

17. Vegeu sobretot: Ricardo GARCÍA CÁRCEL, *Las Culturas del Siglo de Oro*, Historia 16, Madrid, 1999, p. 150-151.

“Molt mes occasio tenien los Cathalans de posar en mes alt punt llur llengua, puix de son natural es estada tant propria, pulida, apta, y rebuda com està dit, si sobre ella se agues fet semblant estudi, com de la Castellana, desterrant los noms improprios, y barbaros, y tenintli mes aficio no abusant de ella, ni mesclantli tantes improprietats, y syllabas, fora de son natural, y no-s fos arribat a tant gran necedad, y estrem que ja no-s te per saui, ni ben parlat, qui no diu paraules extraordinaries, sens saber lo que diu, mudant las vocals, y de ells entran, y se comunican, sens pensar, tantes necedats, barbarismos, y improprietats als demes, y resta la llengua tant corrupta, y barbara”.¹⁸

Al llarg del segle XVII abunden les defenses i panegírics de la llengua catalana, combinats amb una clara manifestació de preocupació pel poc cultiu de les lletres al Principat. El carmelità de Perpinyà Josep Elies Estrugós lamenta que “axí per falta de estudi si a pochs que sàpian parlar català y menos escriure”,¹⁹ i el clergue Josep Romaguera, tractant d’imitar l’estil de Gracián també manifesta el seu dol:

Si-m vituperas lo aver escrit en Cathala, not temo; perque murmurant la lle(n)gua, ab que parlas, fentla instrument de sas ignominias, los mateixos ecos del vituperi, resonan Calumnias à ta vil censura. (...) Pero ò llastima! Que las medodias de tants Orfeos Cathalanas, que pogueren moures emulacio als mes subtils estrangers, vajan entre recatats aplauso, si yà no es, que las sepulte lo olvit, sent la privaciò, digne suplici de nostre descuyt. Que Nació no gosa, son parestatje en la celebre llibreria del Parnaso, aont los forasters curiosos cultiva(n) sa noticiosa inclinaciò, y saben fins sos Antipodas, que en lo Cor del augusto Apolo, te lustre lo plectre de sos Alumnos. Sols la nostra, es la que desprecia esta gloria en sos ingenis.²⁰

I ja a inicis del segle XVIII, el catedràtic Narcís Julià s’expressa en termes semblants, tot recordant Andreu Bosc:

Totas las naciones se enobliren ab art tant cèlebre, y se esmérán en tenir poetas en son propri ideoma; sols la nostra és la que menos los aprecia, estimant més als que se exercitan en llengua agena, lo que ha ja més de una centúria judicaba digne de plor, en son doctíssim llibre de Títol de honors de Cathalans, lo Doctor And[r]eu Bosch, digne per sos escrits de fama eterna. Perquè ja en son temps apreciaban los naturals la llengua estrangera, causant ells mateixos menspreu y vilipendi a la de la pròpia pàtria.²¹

---

18. Andreu BOSCH., *Summari, Índex o Epítome dels admirables Títols d’Honor de Catalunya, Rosselló i Cerdanya*, p. 27.

19. Josep Elies ESTRUGÓS, *Fènix català, o llibre del singlar privilegi, favors, gracias y miracles de Nostra Senyora del Mont del Carne*, Esteue Bartau, Perpinyà, 1644, “Al lector”.

20. Josep ROMAGUERA, *Atheneo de grandesa sobre eminencias cultas, catalana facundia, ab emblemas il·lustrada*, Lletra Menuda, Sueca, 1980 (Pròlech al lector).

21. Narcís JULIÀ, *Parnàs Català* (1703), f. 1 (reedició a càrrec d’Albert Rossich, 1978).

També trobem autors que semblen optar per la resignació. Seria per exemple el cas de Martí Viladamor:

Y para que lo afectado de éste supla la senzillez del catalán idioma, evocando su universal jurisdicción al más dessabrido pecho, dexo industrioso por remissa la lengua de mi querida nación y hurto lícitamente al enemigo la suya.²²

o bé mostren un clar recel (Pere Gil),²³ i d'altres que, amb esperit canviant, passen del recel a la naturalitat (Jeroni Pujades).²⁴ Pel que fa a la prosa religiosa, en general predomina un esperit diguem-ne utilitari, ja sigui si es tria la llengua castellana (major difusió) o la catalana (és la llengua més coneguda pels habitants del Principat. D'aquesta manera justifica Reginald Poc la tria de la llengua castellana:

Aduierte ultimadamente que si el lenguaje no es tan proprio y casto como el que hablan los senadores de Toledo, ni tan fecundo como el de los predicadores de Andaluza, el autor no es toledano ni andaluz, sino catalan, y que por ue(n)tura todos los castellanos y andaluzes juntos no sabran hablar otro tanto ni con tanta propiedad en catalan como el ha hablado aquí en castellano (...). Catalán soy, y de tal me precio, que si escrivo en castellano es porque es más entendida la lengua y desseo se entienda la devoción destes santos.²⁵

---

22. Xavier TORRES, ed., *Escrits polítics del segle XVII, tom I. Notícia Universal de Catalunya, de Francesc Martí Viladamor*, Eumo, Vic, 1995, p. 31-32.

23. Pere GIL, *Menyspreu del món*. En el pròleg opta per escriure el llibre en llengua catalana perquè la castellana "a penes és ben entesa de la gent comuna i plebeia". Citat a: Mila SEGARRA, "El conflicte lingüístic...", p. 185. D'altra banda, en l'obra catequètica *Modo de ben morir* afirma: "per ser esta llengua la mia natural y per fer aquest bé a la nació cathalana". Altres autors secundaris com Jeroni TAIX, en el *Llibre dels Miracles de Nostra Senyora del Roser* (Sebastià Cormellas, Barcelona, 1592) afirmen que "pareixia que feyha injuria als meus Cathalans y a la mia llengua, he volgut pendrer aquest treball de fer-lo en llengua Cathalana". També Pere Nicolau, catedràtic de la Universitat de Perpinyà, en el prefaci del *Llibre y declaració dels noms, virtuts, perfeccions, gràcies, títols, excel·lencias y grandezas de la sempre Santa y Verge Maria Mare de Déu* (1630) afirma "aver escrit aquest llibre en la nostra pròpia i natural me ha obligat lo que dec a una nació, pàtria y parròquia".

24. Aquest, en el pròleg a la *Crònica Universal del Principat de Catalunya* (1609) considerava que era "ingrat à la Patria i a la nació dexant la propia per altra llengua", però també dedica poemes en castellà als ducs de Cardona (NADAL, "El català", p. 29).

25. Reginald POC, *Compendio de la vida, muerte y milagros de los dos gloriosos labradores, San Galderique de Canigon, San Isidro de Madrid*. Perpinyà: Luys Roure, 1627, "Aduertencias para quien leyere".

En qualsevol cas, l'obra de Poc és introduïda per una sèrie de poemes, la majoria dels quals estan escrits en català.²⁶ Per la seva banda, Joan Lacavalleria, en el moment de publicar el seu diccionari de llatí-català (1696), s'expressa de la següent manera:

La consideracio de no tenir nosaltres vocabulari copiós traduït lo Catalá ha fet dar á la Estampa lo present; y si be lo Fons verborum, y lo Vocabulari son llibres molt erudits, totavia se troban tant succints, que en ells falta un numero considerable de vocables, y tant poch exornats, que contenen poques frases no soalment a la composició, sino tambe pera variarla.²⁷

Sembla evident, també, que moltes obres de caire espiritual s'escrigueren en català perquè aquesta era la llengua del poble, que amb dificultats podia llegir en castellà. L'any 1666 Francesc Marés escriu en el pròleg de la seva obra sobre la Mare de Déu de Núria:

Escríhlo en llengua cathalana a peticio de algunas personas, y tambe perq(ue) aquest Santuari ordinariament es frequentat de la gent de las montanyas de Cathalunya, que may son exits de entre aquellas montanyas, y no entenen la llengua castellana, o no tindrian tant gust en llegirla com tindrán en la propia de sa patria.²⁸

Francesc Baucells, en la seva *Font mística y sagrada del Paradís de la Iglésia* (1704), reconeix:

Per alguns anys de experiencia que tinch, en las diferents Missions que he fetas en moltas y diferents parts de aquest Principat de Cathalunya, he vist (Germans meus) la gran necessitat que tenen molts de tenir una obra manual, o promptuari en romans cathalá porque los Pares de familia, pugan ensenyar á sos fills, y criats, y aprendrer las cosas mes necessarias, que uns, y altres deuen saber.²⁹

---

26. Paga la pena destacar que alguns d'aquests versos són escrits per dones, bàsicament religioses dominiques de Perpinyà.

27. LACAVALLERIA, *Gazophylacium Catalano-Latinum*, "Al lector".

28. FRANCESC MARÉS, *Història i miracles de la sagrada imatge de Nostra Senyora de Núria*, Antoni Lacavalleria, Barcelona, 1666, "prolech al lector".

29. FRANCESC BAUCELLS, *Font mística y sagrada del Paradís de la Iglésia*, Joseph Teixidò, Barcelona, 1704, "Carta dedicatòria". De manera gairebé idèntica s'expressa Joan Àngel Serra quan afirma que la temàtica de la seva "se troba en molts llibres, en uns en llatí (i no és per tots), en altres en romanç castellà, però jo, que desitjo ser deutor a tots, doctes e indoctes, a pobres i a rics, lo oferesc per comoditat de los d'est principat de Catalunya en romanç català" (Joan Àngel SERRA, *Llibre dels miracles de Nostra Senyora del Carme*, Jeroni Palol, Barcelona, 1701, "Epístola al lector").

També trobem autors com Onofre Manescal que, en un sermó predicat a la catedral de Barcelona l'any 1597, es troba en l'obligació de vindicar les virtuts de l'idioma català:

Pero [el català] és llengua curta. Si vol dir que no tenim tants vocables com los castellans, és no saberla, puys és fertilíssima. Si entenen qu'és curta perquè no és comuna, y no la entenen tots, té rahó, però axò és molta alabança de nostra llengua, «Ditticilia-que pulchra», digué l'altre, las cosas millors no són fàcils, sinó dificultosas, y per serho tant nostra llengua, la sabem tan pocs. Si vol dir qu'és curta perquè los vocables no són tant llargs com los d'altres llengües, acerteu, però esta és entre altres una grandesa de nostra llengua, que essent curts los vocables la significació sia llarga.³⁰

O personatges com Narcís Camós que, en el *Jardín de María* (1657), obra situada en el context de la postguerra del conflicte de 1640, que semblen avergonyir-se pel fet d'haver trobat documents escrits en català. Vegem-ne un fragment:

Son muchas las maravillas que por esta Image(n) obrò el Cielo (fa referència a la Mare de Déu de les Sogues), dentre las quales no dexaré de referir aquella que por manifestar su grandeza quiso Dios que se viesse dentro del agua, qua(n)do huuo sucedido el milagro de su inuencion, como después de tiempo advirtieron muchos, y se halla en el auto que por esso se sacó, que contiene lo siguiente, aunque en lengua catalana.³¹

Així, després del conflicte de 1640 trobem testimonis que mostren una reculada clara del català, com el conegut fragment de Jacint Ayom (Moya?), que el 1674 tradueix al castellà l'obra de temàtica militar de Domènec Moradell. Ayom afirma taxativament:

De la lengua catalana han fenecido las admisiones y aplausos, no sé si por mal entendida o por mal recibida... Tan trocados miramos los tiempos, que si ahora escribiera en lengua catalana aunque fuese un Salomón, no sería aplaudido, y por esso me he resuelto traduzir este compendio.³²

---

30. Onofre MANESCAL, *Sermó vulgarment anomenat del Sereníssim Senyor Don Jaume II*, Sebastià Cormellas, Barcelona, 1602, p. 2. En termes semblants s'expressa Jacob Perinet en el sonet en què elogia Miquel Mates pel fet d'haver escrit la seva obra en català (Miquel MATES, *La devota peregrinació de la Terra Santa, y civtat de Hierusalem*, Gabriel Graells i Giraldo Dotil, Barcelona, 1604, "Sonet").

31. Narcís CAMÓS, *Jardín de María, plantado en el Principado de Cataluña*, Jayme Plantada, Barcelona, 1657, p. 248.

32. Domingo de MORADELL, *Compendio de los preludeos del arte militar*, Jacinto Andreu, Barcelona, 1674. Citat a: Antoni COMAS, *La Decadència*, Els llibres de la frontera, Barcelona, 1986, p. 36.

També, a les darreries del segle XVII (1699), el jesuïta Francisco Mora mostra una certa prevenció, no sols envers la llengua catalana sinó també pel poble català en general:

He visto el Libro que en lengua del Pais, para ser mas comun su inteligencia, y assi el aprovechamiento mas vniversal, cuyo Author es el Doct. Iosef Plens, Cura dignissimo de la Iglesia Parroquial de S. Iayme de Mollerusa, y no hallo cosa repugnante à nuestra Santa Fè Catholica, ni definiciones de los Sagrados Concilios, ni tradiciones de la Santa Madre Iglesia, ni menos à las buenas costumbres: antes bien contiene doctrina muy provechosa, pia, y devota confirmada con authoridad de muchos Santos, y Escritores (...); pudiendo Cataluña agradecer al Señor, que siendo pais tan suyo le aya favorecido con Retor de tan vniversal vtilidad.³³

Aquest fet planteja una realitat dual: per als llibres escrits amb la intenció que fossin llegits més enllà de Catalunya, sovint s'emprarà el castellà, mentre que es planteja el debat sobre l'ús del català en les obres d'àmbit estrictament català, ja sigui perquè el castellà no és prou conegut per la població catalana (tal i com s'ha dit, és el cas de la literatura religiosa) o per un sentiment d'afirmació en voler escriure en la pròpia llengua. Aquesta és la postura defensada per Narcís Peralta l'any 1620:

A esto digo que he andado siguiendo los passos de mis mayores en este mismo caso, que no han escrito en latin, sino en nuestro cathalan (...) a lo demas digo que tenia escrito este memorial en lengua cathalana mas mandaronme personas a quien deuo respeto y obediencia lo traduxesse en castellano, mouie(n)doles a ello el dezeo que tienen que se publique en estraños reynos (harta desdicha para mi) por no ser nuestra lengua entendida fuera los limites deste Principado, auriendose la castellana estendido tanto que ya parece querer competir con la latina.³⁴

Després d'una dècada, el religiós Antonio Vicente Domènech s'expressa en termes semblants:

Tambien si van (les vides dels sants) en Castellano, entienas ha sido para que la vniversalidad del Idioma las comunicara, y ternan mucha ocasion de alabar a Dios

---

33. Josep PLENS, *Catecisme pastoral de plàtiques doctrinals, y espirituals per tots los diumenges del any vtilissim, y profitos; a tots los rectors, y regint cvra de animas, com tambe confessors y predicadors*, Rafel Figueró, Barcelona, 1699, "Aprobacion del P. Francisco Mora de la Compañia de Iesus".

34. Narcís PERALTA, *Memorial en favor de la ordinación hecha por la ciudad de Barcelona*, Geronimo Margarit, Barcelona, 1620, "Al lector".

en sus Santos. Y si van en Castellano humilde, es no por ofender al delicado gusto del cortesano, sino para que el Catalan, que nunca ha salido de entre estos montes, pueda leer las vidas de sus santos patricos, aunque en lenguaje Castellano, lla-no para el, y facil de entender.³⁵

I a inicis del segle XVIII trobem el conegut fragment de Feliu de la Peña on justifica el canvi lingüístic apel·lant a la major difusió de la llengua castellana:

Siendo Catalan, y natural de Barcelona parece devia escribir esta Obra en el Catalan Idioma; pero para que se dilaten las noticias, y por los papeles, y libros que en la Centuria de 1600 se han escrito en Idioma Castellano, desdorando algunas acciones de Cataluña; deviendo manifestar si equivocacion, no puedo escusar la respuesta en la Lengua castellana.³⁶

És interessant destacar el testimoni aportat per un pamflet anònim escrit en ple conflicte del 1640 on podem llegir:

Te escribo esta pequeña relación en lengua castellana que tantos millares de razones tienes para aborrecer a los naturales que la hablan pero como sospecho que negocio de nuevas corre por diversas partes del mundo, y por todo él se habla agora de las guerras de nuestra patria oprimida injustamente de castellanos [...] Por si acaso llegare a estampa y corre por algunas provincias [...] como la lengua castellana corre más que la nuestra por el mundo, para que todo él se entienda qual crueles, bárbaros y fementidos son nuestros enemigos los castellanos, hago esta relación en castellano.³⁷

Així doncs, aquest podria ser el panorama general, que es veu alterat en moments de conflicte. En la Guerra dels Segadors, per exemple, hi ha autors que fan una lectura més “polititzada” i ideològica de la llengua.³⁸ En qualsevol cas, sembla evident que no es pot parlar d’una posició única a Catalunya pel que fa a l’ús i prestigi de la llengua catalana, i entre

---

35. Antonio VICENTE DOMÉNECH, *Historia general de los santos y varones ilvstres en santidad del Principado de Catalvña*, Imprenta de Gaspar Garrich, Gerona, 1630, “Prólogo al lector”.

36. Narciso FELIU DE LA PEÑA, *Anales de Cataluña*. 3 vols., Joseph Llopis, Jayme Svrià, Juan Pablo Martí, Barcelona, 1709, “Al letor”. Reedició facsímil a cura de Jaume Sobrequés. (Base, Barcelona, 1999).

37. *Relación muy verdadera de las trayciones y crueldades con que el Conde de San Guín y sus soldados entraron y saquearon la villa de Arnes*, 1642, Biblioteca de Catalunya, F. Bon 5973, fol 1-1v.

38. Cfr. SEGARRA, “El conflicte lingüístic”, p. 174 i ss.

la defensa, el pragmatisme i el menysteniment es mogueren bona part dels escriptors del Barroc català.

Algunes reflexions finals sobre el concepte de “decadència”

Creiem que és pertinent concloure aquesta aportació amb algunes reflexions sobre la possible relació entre la tria de la llengua i el concepte de “Decadència”. Des de fa uns anys, Albert Rossich argumenta que no es pot parlar de decadència literària per al període de l'Època Moderna a Catalunya. La tesi de Rossich és clara i presenta novetats interpretatives en front d'altres plantejaments més *tradicionals* com els de Riquer i Comas:³⁹ el català davallà en el moment en què assumí el model literari castellà barroc, que no s'ajustava al model català (més clar, sense artificis).⁴⁰ En aquest sentit, és interessant recordar la dicotomia argumentada per J.M. Nadal (el català és usat per llibres de temàtica real i quotidiana; mentre que el castellà ho és per llibres de caire més intel·lectual).⁴¹

A més, tal i com apunten Ferrando i Nicolás, la vitalitat d'una llengua no s'ha de mesurar només centrant-se en els àmbits cultes, i en aquest sentit la vitalitat del català del segle del Barroc (ja sigui com a eina de comunicació quotidiana, com a vehicle de gèneres literaris populars o com a llengua administrativa) sembla inqüestionable. Així doncs, potser es pot parlar de decandiment literari, però no pas de “decadència”.⁴²

---

39. Martí de Riquer, Antoni Comas, Joaquim Molas, *Història de la literatura catalana*, vol. IV, Barcelona, 1985 (4a ed), p. 434-518; Comas, “La cultura catalana en la època del Barroco”, a *Historia de la Cultura Española Ramón Menéndez Pidal: El Siglo del Quijote (1580-1680)*. Vol. II, Espasa Calpe, Madrid, 1996, p. 513-576.

40. Albert Rossich, “La literatura catalana del Renaixement a la Renaixença” a *Revista de Catalunya*, 71 (1993), p. 125-139; “La literatura (1516-1716)” a *Història de la Cultura Catalana*. Vol II, Edicions 62, Barcelona, 1997, esp. p. 163-166. Vegeu també: Duran, “Del Renaixement al Barroc” a: Serra i Puig, Torres i Sans, dirs., *Història*, vol. 4, p. 220.

41. Nadal, “El català”, p. 30.

42. Antoni Ferrando Francés, Miquel Nicolás Amorós, *Història de la llengua catalana*, UOC i Pòrtic, Barcelona, 2005, p. 208.

Tot i així, però, s'han de recordar aportacions en l'àmbit de la literatura culta com les de Francesc Fontanella que en obres com *Amor, Finesa y Porfia* (1642) tractà de demostrar que el català podia ésser també llengua de registre culte i teatral. I no només Fontanella. En l'àmbit estrictament literari, potser cal rellegir autors com Josep Blanch o Josep Romaguera, als quals se'ls ha qualificat, a vegades de manera apriorística, d'autors "decadents". Que la literatura catalana del moment no aconseguí l'esplendor de la castellana és un fet inqüestionable, però cal replantejar-se diferents paràmetres interpretatius, que són encara fruit i herència de la Renaixença decimonònica. Així, sembla pertinent concloure aquesta reflexió tot recordant la recent aportació de Pep Valsalobre i Albert Rossich, que en la seva *Literatura i cultura catalanes (segle XVI-XVIII)* han fet una clara aposta per superar la "ignorància freqüent, si no premeditada, de tres-cents cinquanta anys de la història cultural i literària catalanes".⁴³

Conclusions

En definitiva, sembla clar que els catalans del sis-cents copsaven la seva llengua com un tret distintiu enfront de la dels castellans,⁴⁴ i que aquesta, la castellana, gaudia de més prestigi davant els alts estaments i la Monarquia. Davant d'aquesta realitat, com hem vist, hi ha posicionaments diversos i fins i tot antagònics,⁴⁵ però es pot apreciar que l'afany de difondre els esdeveniments comporta el canvi de llengua en alguns casos sense contemplacions, i fins i tot, com en el cas de Francesc Martí Viladamor, reconeixent que és la llengua de l'enemic.

---

43. Pep VALSALOBRE, Albert ROSSICH, *Literatura i cultura catalanes (segle XVI-XVIII)*, UOC, Barcelona, 2007, p. 11. En aquest sentit, he tractat de presentar alguns dels textos històrics i literaris més representatius del moment a: Xavier BARÓ I QUERALT (ed.), *La toga, L'espasa i la mitra: antologia de textos d'història i literatura catalanes del Barroc (1573-1709)*, Dux, Barcelona, 2009).

44. August RAFANELL, "Notes sobre la interferència lingüística" a *El barroc català. Actes de les Jornades celebrades a Girona els dies 17, 18 i 19 de desembre de 1987*, Quaderns Crema, Barcelona, 1987, p. 630.

45. Aquest debat es féu també palpable en l'àmbit de la difusió de la doctrina catòlica. Com és ben sabut, mentre el baix clergat seguí utilitzant la llengua catalana, l'alt clergat, determinats ordes religiosos i la Inquisició, sovint amb membres no catalans, optaren per la castellana.

En darrer terme, la legitimació cultural està estretament lligada a qüestions lingüístiques i literàries. En aquest aspecte, com hem vist, no hi ha acord ni entre la historiografia del segle XVII ni entre l'actual. Aquest desacord mostra fins a quin punt les problemàtiques de la societat del segle XVII han arribat, si bé amb lògiques i evidents diferències de context, fins a l'actualitat. Es percep, això sí, que alguns autors del XVII defensen i legitimen l'ús del català en un moment en què altres catalans (Alexandre Ros, per exemple) consideren que tots els súbdits han d'usar la llengua del monarca (i aquesta, evidentment, és la castellana).

En qualsevol cas, els diferents esdeveniments del segle XVII a Catalunya configuren, a la vegada, diversos discursos polítics i històrics per tal de legitimar els privilegis. Així, a grans trets, hem pogut distingir dues grans situacions, marcades per l'existència (o no) de conflictes amb la Monarquia Hispànica. D'aquesta manera, l'obra de Montcada⁴⁶ i el *Fénix de Cataluña* de Feliu de la Peña mostren un discurs possibilista i pacifista: els autors exposen els elements que, segons el seu parer, legitimen els privilegis. D'altra banda, els textos de Francesc Martí Viladamor, Gaspar Sala o els *Anales de Cataluña* de Feliu de la Peña són fruit i testimoni d'una època de conflicte. El llenguatge esdevé més violent, i la legitimació sovint és exposada com un dret (gairebé com una exigència) al qual no es pot renunciar. En aquest sentit, Joan Lluís Palos ha constatat que, en la mesura que es produeix una ruptura institucional també es produí una ruptura discursiva.⁴⁷ Evidentment, la Guerra dels Segadors i la de Successió intensifiquen el nivell del discurs dels autors catalans. Així com la historiografia segueix la història, també la llengua està intrínsecament relacionada amb el devenir històric.

---

46. Sobre la trajectòria biogràfica i l'activitat erudita i diplomàtica de Montcada, vegeu: Xavier BARÓ I QUERALT, *De Catalunya a Flandes: Francesc de Montcada (1586-1635), erudit i polític*, Dux, Barcelona, 2008.

47. Aquesta reflexió es troba en la seva ressenya a l'edició facsímil de la *Proclamación catòlica*. Pedralbes. *Revista d'història moderna*, 22 (2002), p. 181-185.